

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 027.7(477):94(477.1):929

DOI 10.32461/2409-9805.3.2025.350569

Цитування:

Добровольська В. В. Бібліотеки козацької старшини XVI–XVIII століть: читацькі інтереси та книжковий репертуар. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 3. С. 6–12.

Dobrovolska V. (2025). Libraries of the Cossack Elite in the 16th–18th Centuries: Reading Interests and Book Repertoire. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 6–12 [in Ukrainian].

Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, завідувач кафедри артменеджменту
та інформаційних технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та історії бібліотекознавства
Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
<https://orcid.org/0000-0002-0927-1179>
vika_dobrovolska@ukr.net

**БІБЛІОТЕКИ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ XVI–XVIII СТОЛІТЬ:
ЧИТАЦЬКІ ІНТЕРЕСИ ТА КНИЖКОВИЙ РЕПЕРТУАР**

Метою статті є комплексний аналіз бібліотек козацької старшини XVI–XVIII століть як феномену ранньомодерної української документної культури через дослідження їх книжкового репертуару, читацьких інтересів власників та впливу європейських інтелектуальних традицій на формування національного книжкового простору. **Методологія дослідження.** Використано історико-культурний, бібліографічний та бібліотекознавчий підхід. Застосовано порівняльний і контекстуальний аналіз для відстеження впливу європейських інтелектуальних традицій на формування книжкових колекцій та читацьких запитів козацької еліти. **Наукова новизна** статті полягає в комплексному дослідженні бібліотек козацької старшини XVI–XVIII ст., визначенні складу й тематичної структури їх книжкових колекцій, виявленні читацьких практик старшини та впливу європейських інтелектуальних традицій на формування національного книжкового репертуару, що актуалізує історичний досвід для сучасних бібліотечно-інформаційних досліджень. **Висновки.** Дослідження демонструє, що бібліотеки козацької старшини не лише виконували функцію сховищ рукописів та друкованих видань, а й слугували інструментом соціального статусу, освіти та формування культурної ідентичності. Домінували богословські, історичні, правничі й освітні тексти, а багатомовний склад колекцій відображав інтеграцію української еліти в загальноєвропейський культурний простір. Приватні бібліотеки сприяли розвитку української книжкової традиції, були інформаційними вузлами адміністративної та освітньої діяльності та закладали основу для подальших інституційних колекцій. Отримані результати мають практичне значення для сучасних бібліотечно-інформаційних досліджень, зокрема в питаннях формування колекцій, управління інформацією та моделювання читачів.

Ключові слова: бібліотеки козацької старшини, XVI–XVIII століття, приватні бібліотеки, книжковий репертуар, читацькі інтереси, ранньомодерна документна культура, національна книжкова традиція, інформаційні практики.

Dobrovolska Viktoriia,

Doctor of Science in Social Communications, Professor,
Head of the Department of Art Management and Information Technologies
of the National Academy of Managers of Culture and Arts,
Leading Researcher of the Department of Theory and History of Library Science
of the Institute of Library Science of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

LIBRARIES OF THE COSSACK ELITE IN THE 16TH–18TH CENTURIES: READING INTERESTS AND BOOK REPERTOIRE

*The purpose of the article is a comprehensive analysis of the libraries of the Cossack elite in the 16th–18th centuries as a phenomenon of early modern Ukrainian documentary culture through the study of their book collections, the reading interests of their owners, and the influence of European intellectual traditions on the formation of the national book space. **Research methodology.** The study employs a historical-cultural, bibliographic, and library-science approach. Comparative and contextual methods are applied to trace the impact of European intellectual traditions on the formation of book collections and the reading demands of the Cossack elite. **The scientific novelty** lies in the comprehensive study of the libraries of the Cossack elders of the 16th–18th centuries, determining the composition and thematic structure of their book collections, identifying the elders' reading practices and the influence of European intellectual traditions on the formation of the national book repertoire, which actualizes historical experience for modern library and information research. **Conclusions.** The research demonstrates that the libraries of the Cossack elite functioned not only as repositories of manuscripts and printed works but also as instruments of social status, education, and the formation of cultural identity. Dominant thematic areas included theology, history, law, and education, while the multilingual composition of the collections reflected the integration of the Ukrainian elite into the broader European cultural space. Private libraries contributed to the development of Ukrainian book culture, served as information hubs for administrative and educational activities, and laid the foundation for subsequent institutional collections. The results have practical significance for contemporary library and information studies, particularly in terms of collection development, information management, and reader modeling.*

Keywords: Cossack elite libraries, 16th–18th centuries, private libraries, book repertoire, reading interests, early modern documentary culture, national book tradition, information practices.

Актуальність теми дослідження. Вивчення історії бібліотек як осередків формування, збереження та трансляції знань є важливим напрямом сучасного бібліотекознавства й інформології. Особливе місце в цьому контексті посідають приватні бібліотеки козацької старшини XVI–XVIII століть, які стали вагомим чинником розвитку книжкової культури та документної комунікації в ранньомодерній Україні. Саме ці зібрання відображали інтелектуальні запити козацької еліти, її читацькі інтереси та світоглядні орієнтири, а також засвідчували інтеграцію українського культурного простору в загальноєвропейський інтелектуальний процес.

У наукових дослідженнях переважає історико-культурний підхід, тоді як питання структури книжкових зібрань, їхнього репертуару та читацьких практик потребують осмислення крізь призму сучасних бібліотечно-інформаційних концепцій.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження бібліотек козацької старшини XVI–XVIII століть здійснювалося в рамках історико-культурного, соціального та бібліотекознавчого аналізу. Основні праці, присвячені цій темі, охоплюють як

соціальну структуру старшини, так і склад та функції її книжкових зібрань.

В. Кривошея у монографії «Козацька еліта гетьманщини» аналізує соціальну організацію козацької старшини та її роль у формуванні культурного середовища. Автор акцентує увагу на освітньому рівні та інтелектуальних потребах старшини, що безпосередньо впливало на створення приватних бібліотек як засобу накопичення знань і символу соціального статусу [7]. С. Абросимова досліджує духовну культуру запорожців і козацьких старшин, приділяючи увагу приватним бібліотекам як складовій духовного життя та освітньої практики [1]. Її праці показують, що бібліотеки старшини були не лише сховищем книг, а й місцем формування культурної та релігійної ідентичності власників.

Однією з фундаментальних праць, що безпосередньо розглядає книжкові зібрання козацької старшини, є праця В. Соколова «Книжкові зібрання козацької старшини наприкінці XVII – XIII століття», у якій автор описує особливості формування і тематичну структуру приватних бібліотек окремих представників старшини, їхній мовний і жанровий склад, а також механізми

поповнення фондів у контексті культурно-інтелектуальних процесів того часу [13].

Історико-культурні дослідження також містять матеріали, що опосередковано стосуються проблематики бібліотек старшини, зокрема через вивчення світогляду, освітнього рівня та повсякденного життя козацької еліти. У роботах джерелознавчого характеру, зокрема в публікаціях І. Кривошеї, проаналізовано актові книги Лівобережжя другої половини XVII ст., що дозволяє реконструювати соціальні практики та культурні запити козацької верхівки [8].

Значний внесок у вивчення матеріалів козацької старшини робив Ю. Мицик через публікацію архівних документів XVII–XVIII ст., що містять письмові джерела й відомості про повсякденну діяльність і культурні практики старшини, включно з записами та згадками про книжкові збірки [9].

Науковці присвячують увагу не лише книжковим збіркам як таким, але й широкому культурному й освітньому контексту, у якому вони формувалися. Так, дослідження історіографії козацької старшини вказує на розвиток освіти, європейські впливи на читацькі інтереси, а також на поступове поширення як релігійної, так і світської літератури серед представників старшини [15].

Незважаючи на наявність цих напрацювань, систематичне бібліотекознавче осмислення приватних бібліотек козацької старшини, їхнього репертуару та читання як інформаційної практики потребує подальшої уваги.

Метою статті є комплексний аналіз бібліотек козацької старшини XVI–XVIII століть як феномена ранньомодерної української документної культури через дослідження їх книжкового репертуару, читацьких інтересів власників та впливу європейських інтелектуальних традицій на формування національного книжкового простору.

Виклад основного матеріалу. Формування приватних бібліотек козацької старшини XVI–XVIII століть було зумовлене комплексом соціокультурних чинників, пов'язаних із трансформацією козацтва з військової спільноти у впливову політичну та адміністративну еліту. Зростання ролі старшини в управлінні Гетьманщиною, участь у дипломатичних зносинах, судочинстві та адміністративному діловодстві сприяли підвищенню освітнього рівня цієї соціальної групи та формуванню стійкої потреби в книжковій інформації [7; 9].

Важливу роль у цьому процесі відігравала система освіти, зокрема братські школи, колегіуми та Києво-Могилянська академія, випускниками яких були багато представників козацької верхівки. Саме освітнє середовище формувало

культуру читання, знайомило з латиномовною, польськомовною та церковнослов'янською книжною традицією, що безпосередньо впливало на склад приватних бібліотек старшини [13]. Володіння книжковими зібраннями поступово набувало ознак символічного капіталу, засвідчуючи соціальний статус, освіченість і культурну легітимність козацької еліти [14].

Приватні бібліотеки козацької старшини займали помітне місце в системі книжкової комунікації ранньомодерної України, функціонуючи як проміжна ланка між інституційними книжковими осередками – монастирськими, братськими та шкільними бібліотеками – і приватною сферою читання [13]. Вони не лише акумулювали книжкові пам'ятки, а й сприяли циркуляції текстів у межах старшинського середовища, родинних і професійних мереж.

Комплектування бібліотек здійснювалося через придбання книжок у друкарнях, отримання дарів, спадкування, а також через активні контакти з духовенством і освітніми інституціями. У результаті в бібліотеках старшини поєднувалися рукописні та друковані документи різного походження – українські, польські, латиномовні видання, що свідчить про включеність козацької еліти до трансрегіонального книжкового обігу та європейського інформаційного простору [14; 15].

Бібліотеки козацької старшини виконували не лише функцію індивідуального користування, а й відігравали важливу роль у збереженні та трансляції знань. Накопичення богословських, історичних, правничих, освітніх і риторичних творів сприяло фіксації інтелектуального досвіду епохи та забезпечувало спадкоємність культурної традиції [9]. Частина книжкових зібрань після смерті власників передавалася церквам, монастирям або навчальним закладам, що сприяло включенню приватних колекцій у ширший документно-інформаційний простір.

У цьому контексті бібліотеки козацької старшини можна розглядати як ранні форми приватних інформаційних центрів, що забезпечували збереження документної спадщини та її передачу наступним поколінням [13]. Вони сприяли формуванню інтелектуального середовища, у якому поєднувалися традиційні релігійні знання та нові світські уявлення, характерні для ранньомодерної європейської культури [15]. Значення цих бібліотек виходить за межі приватного користування, адже вони стали важливим чинником становлення української бібліотечної традиції та розвитку документної культури загалом.

Книжковий репертуар бібліотек козацької старшини XVI–XVII століть характеризувався поєднанням рукописних і друкованих документів,

що відображало перехідний характер книжкової культури ранньомодерної доби. Рукописні книги, зокрема богослужбові тексти, хроніки, збірники проповідей, юридичні записи та особисті нотатки, продовжували відігравати важливу роль у бібліотеках старшини, особливо в першій половині XVII століття [9].

Паралельно з цим зростала частка друкованих видань, які надходили з українських, польських і західноєвропейських друкарень. У бібліотеках козацької еліти фіксується наявність видань Києво-Печерської лаври, Острога, Львова, Кракова, Вільна, а також латиномовних книг західноєвропейського походження, що свідчить про поступову модернізацію книжкових зібрань і розширення інформаційного горизонту їхніх власників [13; 14].

Мовний склад бібліотек козацької старшини був багатомовним і відображав освітні траєкторії та професійні потреби їхніх власників. Домінували церковнослов'янська та староукраїнська мови, які використовувалися в богослужбових, полемічних і частині історичних текстів. Водночас значну частку становили польськомовні та латиномовні видання, що було зумовлено поширенням латинської освіти та активними культурними контактами з Річчю Посполитою і Західною Європою [7–9].

Тематично книжковий репертуар бібліотек старшини охоплював кілька ключових блоків. Провідне місце посідала богословська та богослужбова література, що відповідало традиційній ролі релігії в суспільному житті. Водночас широко представленими були історичні твори, хроніки, літописи, правничі збірники (Литовський статут, судові кодекси), риторичні та освітні тексти, що активно використовувалися у практиці управління та судочинства [13]. Наявність світської літератури засвідчує поступовий зсув читацьких інтересів у бік раціонального осмислення історії, права й політики.

Комплектування бібліотек козацької старшини здійснювалося через різноманітні канали, характерні для ранньомодерної системи книжкової комунікації. Основними джерелами надходження книжок були купівля у друкарнях і книготорговців, отримання дарів від духовенства та освітніх осередків, спадкування родинних бібліотек, а також обмін книжками в межах старшинського середовища [14].

Особливістю обліку книжкових пам'яток у бібліотеках старшини була відсутність уніфікованих каталогів у сучасному розумінні. Інформація про склад бібліотек реконструюється на основі інвентарних описів майна, тестаментів, актових книг і маргінальних записів на самих книгах [7–9].

Такі джерела дозволяють простежити не лише кількісний і тематичний склад зібрань, а й індивідуальні читацькі практики, що робить бібліотеки козацької старшини важливим об'єктом бібліотекознавчого та документознавчого аналізу.

У цілому книжковий репертуар бібліотек козацької старшини відображав синтез традиційної релігійної культури та нових світських знань, формуючи інформаційне середовище, що сприяло розвитку управлінської, освітньої та культурної діяльності козацької еліти в XVI–XVIII століттях.

Репрезентативним прикладом розвиненої приватної бібліотеки козацької старшини є книжкове зібрання гетьмана Івана Мазепи, яке включало богословські, історичні, філософські, риторичні та правничі твори церковнослов'янською, польською та латинською мовами, а також окремі західноєвропейські видання [13]. Значну частину книг гетьман передавав монастирям і церквам, зокрема Києво-Печерській лаврі, що засвідчує його усвідомлену роль у збереженні та трансляції книжкової спадщини [9]. Бібліотека І. Мазепи виконувала не лише функцію особистого інформаційного ресурсу, а й культурно-меценатську місію.

Бібліотека наказного гетьмана Павла Полуботка відображала практичні потреби адміністративної та судової діяльності. Інвентарні описи свідчать, що в його збірці були представлені правничі тексти, збірники законів, богословська література та історичні твори, необхідні для управління та судочинства [7]. Це ілюструє орієнтацію старшини на прикладне використання книги як джерела нормативної інформації та засобу формування професійних компетенцій.

Своєю чергою, бібліотеки Івана Самойловича, гетьмана другої половини XVII століття, були зосереджені на богословських, історичних та риторичних виданнях, серед яких особливе місце займали книги з хроніками та мемуарами, що дозволяло підтримувати культурно-інтелектуальні контакти з іншими козацькими родинами та освітніми центрами [15]. Книжкові зібрання І. Самойловича відігравали також роль засобу політичної легітимації, демонструючи освіченість і культурний рівень гетьмана.

Бібліотека Данила Апостола, гетьмана початку XVIII століття, включала богослужбові книги, хроніки, правничі збірки та риторичні тексти для освіти і підготовки державних службовців [14]. Його книжкове зібрання свідчить про збереження традицій попередніх поколінь і поступову інтеграцію нових європейських ідей у освітню та політичну практику козацької еліти.

Окрему групу становили бібліотеки генеральних писарів, які формувалися переважно під потреби діловодства і правничої практики. У їхніх

зібраннях домінували документи законодавчого та адміністративного характеру, хроніки, облікові книги, а також богословські тексти для особистого використання. Такі бібліотеки були важливими інформаційними вузлами, що забезпечували накопичення, облік і передачу знань у системі державного управління [7–9].

Наведені приклади свідчать, що бібліотеки козацької старшини мали як практичне, так і культурно-інтелектуальне значення. Вони формувалися відповідно до соціального статусу, освітнього рівня та професійних обов'язків власників, поєднуючи рукописні та друковані документи різного походження. Через такі бібліотеки здійснювалася інтеграція козацької еліти в загальноєвропейський культурно-інформаційний простір, а книжкові зібрання стали важливим компонентом розвитку української бібліотечної традиції ранньомодерної доби.

Приватні бібліотеки козацької старшини формувалися під впливом соціокультурних, освітніх та політичних потреб власників. Аналіз джерел показує, що домінуючими тематичними напрямками читання були богослов'я, історія, право та освіта. Богословська література забезпечувала духовний розвиток та виконання релігійних обов'язків, а також формування морально-етичних норм у поведінці старшини [1]. Історичні твори, включно з хроніками та мемуарами, слугували джерелом для самоідентифікації та підтримки політичного статусу в епоху Гетьманщини [7]. Правничі тексти та збірники законів відповідали адміністративним і судовим функціям старшини, а риторика та педагогічна література використовувалися для освіти нащадків та формування елітної культурної компетентності.

Читацькі практики включали регулярне звернення до рукописних та друкованих книг, ведення власних каталогів та нотаток, обмін виданнями між приватними колекціями та монастирськими бібліотеками. Книга виконувала кілька функцій: інформаційну, освітню, символічну та соціальну, слугуючи ознакою статусу та інтелектуальної спроможності старшини [13; 14].

Важливим фактором формування читацьких запитів був вплив європейських інтелектуальних традицій, зокрема польської, латинської та західноєвропейської книжкової культури, що потрапляла до бібліотек через придбання друкованих видань, дипломатичні контакти та освітні поїздки. Це сприяло інтеграції старшинських бібліотек у ширшу систему ранньомодерної європейської інформаційної комунікації.

Бібліотеки козацької старшини відіграли роль попередників інституційних бібліотек, оскільки вони накопичували і систематизували

книжкові зібрання, які згодом використовувалися для створення публічних і монастирських колекцій [7; 13]. Ці приватні зібрання формували базу для національного книжкового репертуару, зокрема забезпечуючи збереження видань церковнослов'янською, польською, латинською мовами та книжок на освітні, правничі й історичні теми [1; 14].

Внесок старшинських бібліотек у формування національного книжкового репертуару проявлявся через збереження унікальних рукописних і друкованих видань, підготовку фахівців для державної та церковної служби, а також передачу знань наступним поколінням. Фактично, ці бібліотеки виконували роль осередків культурної пам'яті та освітньо-інформаційних центрів ранньомодерної України.

Сучасні бібліотечно-інформаційні дослідження можуть актуалізувати історичний досвід старшинських бібліотек для розуміння механізмів формування читачів, структурування книжкових колекцій та управління інформаційними потоками у приватних і публічних бібліотеках [13; 14]. Дослідження таких колекцій дає змогу реконструювати соціокультурний контекст епохи та оцінити роль книги як засобу збереження, трансляції та легітимізації знань у суспільстві.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні бібліотек козацької старшини XVI–XVIII століть, визначенні складу та тематичної структури їх книжкових колекцій, виявленні читацьких практик старшини та впливу європейських інтелектуальних традицій на формування національного книжкового репертуару, що актуалізує історичний досвід для сучасних бібліотечно-інформаційних досліджень.

Висновки. Приватні бібліотеки козацької старшини XVI–XVIII століть являють собою важливий феномен ранньомодерної документної культури України, що поєднує соціокультурні, освітні та інформаційні аспекти діяльності еліти. Вони функціонували як осередки накопичення, збереження та трансляції знань, а також як символи соціального статусу та культурної легітимності власників.

Книжковий репертуар бібліотек старшини включав як рукописні, так і друковані документи, що відображало перехідний характер ранньомодерної книжкової культури. Домінуючі тематичні напрями читання охоплювали богослов'я, історію, право та освіту, а мовний склад бібліотек – церковнослов'янську, староукраїнську, польську та латинську мови – засвідчував освітні та культурні контакти з Європою.

Читацькі практики старшини включали регулярне користування книгами, ведення власних каталогів і нотаток, обмін виданнями з монастирськими

та приватними колекціями. Книга виконувала інформаційну, освітню, символічну та соціальну функції, слугуючи джерелом інтелектуального, управлінського та культурного розвитку.

Вплив європейських інтелектуальних традицій був одним із ключових факторів формування читацьких запитів та комплектування бібліотек старшини. Книги з польських та західноєвропейських друкарень, а також латиномовні видання сприяли інтеграції української еліти в

загальноєвропейський культурний простір.

Внесок бібліотек старшини у розвиток української бібліотечної традиції проявлявся через їхню роль як попередників інституційних бібліотек та формувачів національного книжкового репертуару. Вони забезпечували підготовку фахівців для державної та церковної служби, підтримували культурну спадкоємність і сприяли розвитку системи документної комунікації.

Список використаних джерел

1. Абросимова С. Духовна культура запорожців: козацькі бібліотеки. *Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина* : матер. Міжнар. наук. конф. : у 3-х вип. Вип. 3 (Київ, 13–17.05.1991). Київ, 1993. С. 36–40.
2. Білокінь С. Книжні інтереси Миколи Ханенка. *Προσφώνημα*. Історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича / уклад Б. Якимович. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* : зб. наук. пр. Львів, 1998. Вип. 5. С. 117–124.
3. Борщак І. В книгозбірні гетьмана Орлика. *Літературно-науковий вісник*. 1923. Кн. XI. С. 260–266.
4. Дзюба О. Приватні бібліотеки України XVIII ст. : власники та репертуар зібрань. *Україна в Центральній-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.)*. Київ, 2002. Вип. 2. С. 292–302.
5. Ісаєвич Я. Українське книговидавництво: витоки, розвиток, проблеми. Львів, 2002. – 520 с.
6. Історія української культури : у 5 т. / голов. ред. Б. Є. Патон. Т. 3: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть / голов. ред. В. А. Смолій. Київ, 2003. 1247 с.
7. Кривошея В. В. Козацька еліта Гетьманщини : монографія. Київ : ІПІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 452 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kryvosheia_Volodymyr/Kozatska_elita_Netmanschynu.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
8. Кривошея І. Світ козацької старшини другої половини XVII ст. крізь призму актових книг Лівобережжя. *Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація та інтерпретація* : монографія / наук. ред. О. О. Салати. Вінниця : Твори, 2018. С. 7–24.
9. Мищик Ю. А. Кілька документів до історії козацько-татарського союзу 1625 року та православної церкви в Україні. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 1998. Вип. 4. С. 139–146.
10. Модзалевський В. З історії книги на Україні. *Книгарь*. 1918. Ч. 5. С. 235–238.
11. Павленко С. О. Іван Мазепа і книга. *Бібліотечний вісник*. 1994. № 3. С. 26–28.
12. Сєдих В. В., Войнова М. Г. Приватні бібліотеки «золотого віку» української культури (друга половина XVII – остання чверть XVIII ст.). *Регіональні проблеми розвитку українознавства Східної України* : матер. наук-практ. конф. (Харків, 10.09.2003). Харків, 2003. С. 67–78.
13. Соколов В. Книжкові зібрання козацької старшини наприкінці XVII–XVIII ст. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 1. С. 22–28.
14. Соколов В. Ю. Книжкові зібрання козацької старшини XVII–XVIII століть. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: https://ube.nlu.org.ua/article/Книжкові_зібрання_козацької_старшини_17-18_століть?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.11.2025).
15. Фицик Л. Виникнення та еволюція української козацької старшини Гетьманщини (1648–1782 рр.). Історіографія проблеми. *Medievalist*. 23.05.2014. URL: https://www.medievalist.org.ua/2014/05/1648-1782.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.11.2025).

References

1. Abrosymova, S. (1993). Spiritual culture of the Zaporozhians: Cossack libraries. Ukrainian Cossacks: origins, evolution, heritage. Mat. Int. Scientific Conference. May 13–17, 1991. In 3 issues, (3). Kyiv, 36–40 [in Ukrainian].
2. Bilokin, S. (1998). Book interests of Mykola Khanenko. Proclamation. Historical and philological explorations dedicated to the 60th anniversary of academician Yaroslav Isayevich. Compiled by B. Yakymovych. Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood: collection of scientific works. Lviv, (5), 117–124 [in Ukrainian].

3. Borshchak, I. (1923). In the book collection of Hetman Orlyk. Literary and Scientific Bulletin. Book XI, 260–266 [in Ukrainian].
4. Dzyuba, O. (2002). Private libraries of Ukraine in the 18th century: owners and repertoire of collections. Ukraine in Central and Eastern Europe (from ancient times to the 18th century). Kyiv, (2), 292–302 [in Ukrainian].
5. Isaevych, Ya. (2002). Ukrainian book publishing: origins, development, problems. Lviv, 520 [in Ukrainian].
6. History of Ukrainian Culture. In 5 volumes. Editor-in-chief Paton B. E. T. 3. Ukrainian Culture of the Second Half of the 17th–18th Centuries. Editor-in-chief Smolii V. A. Kyiv, 2003. 1247 [in Ukrainian].
7. Kryvosheya, V. V. (2008). Cossack elite of the Hetmanate: monograph. Kyiv: I. F. Kuras Institute of Cossacks and Cossacks of the NAS of Ukraine, 452. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kryvosheia_Volodymyr/Kozatska_elita_Hetmanschyny.pdf? [in Ukrainian].
8. Kryvosheya, I. (2018). The world of the Cossack foremen of the second half of the 17th century through the prism of the act books of the Left Bank. Historical sources in the Ukrainian information and educational space: verification and interpretation: monograph. Scientific editor. Doctor of History, Prof. O.O. Salaty. Vinnytsia, LLC “TVORY”, 7–24 [in Ukrainian].
9. Mytsyk, Yu. A. (1998). Several documents on the history of the Cossack-Tatar union of 1625 and the Orthodox Church in Ukraine. Manuscript and Book Heritage of Ukraine, (4), 139–146 [in Ukrainian].
10. Modzalevsky, V. (1918). From the history of books in Ukraine. Bookkeeper, (5), 235–238 [in Ukrainian].
11. Pavlenko, S. O. (1994). Ivan Mazepa and the Book. Library Bulletin, (3), 26–28 [in Ukrainian].
12. Sedykh, V. V. & Voynova, M. G. (2003). Private libraries of the "golden age" of Ukrainian culture (second half of the 17th - last quarter of the 18th century. Regional problems of the development of Ukrainian studies in Eastern Ukraine: Proceedings of the scientific-practical conference of September 10, Kharkiv, 67–78 [in Ukrainian].
13. Sokolov, V. (2014). Book collections of the Cossack elders at the end of the 17th–18th centuries. Bulletin of the Book Chamber, (1), 22–28 [in Ukrainian].
14. Sokolov, V. Yu. Book collections of the Cossack elders of the 17th–18th centuries. Encyclopedic article in the Ukrainian Library Encyclopedia. Retrieved from: https://ube.nlu.org.ua/article/Книжкові_зібрання_козацької_старшини_17-18_століть?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
15. Fitzyk, L. (2014). The emergence and evolution of the Ukrainian Cossack starshyna of the Hetmanate (1648–1782). Historiography of the problem. Medievalist. Retrieved from: https://www.medievalist.org.ua/2014/05/1648-1782.html?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 07.11.2025
Отримано після доопрацювання 08.12.2025
Прийнято до друку 16.12.2025
Опубліковано 29.12.2025*